

“Mensenrechten gelden niet alleen voor verdachten en daders, maar ook voor slachtoffers.”

Willy Thomassen – de mensenrechter

Voorzichtige lente in Straatsburg. Een ruime, zonnige kamer met uitzicht op het Zwarte Woud. Ontspannen wijst ze op de heuvels in de verte. “Ik bof”, stelt ze met haast meisjesachtig enthousiasme vast. “Rechters hebben recht op kamers met vier tranches. Deze heeft er zes. We hebben gelooft wie ’m kreeg en ik was de gelukkige. Lekker ruim. En op welke werkplek in Nederland heb je zo’n mooi uitzicht?”

Wilhelmina (Willy) Thomassen vindt wel vaker dat ze boft. In 1997 werd haar gevraagd of ze een van de drie rechters wilde zijn op het lijstje met kandidaten voor de positie van rechter bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg. Als ze erover vertelt lijkt ze nog altijd verrukt dat het haar is overkomen.

“Ik kon mijn oren niet geloven. Het leek me het summum. Een benoeming in het buitenland en dan nog wel op het gebied van de mensenrechten, wat altijd de leidraad in mijn leven was geweest. Er werd wel bij verteld dat ik me geen illusies moest maken, want Pieter van Dijk was een van de andere kandidaten en naar hem ging de voorkeur uit. Toen heb ik kort gedacht: zoek dan maar een andere *excuus-Truus*, maar tegelijkertijd vond ik mezelf geknipt voor de functie. Ik had me op verschillende manieren beziggehouden met mensenrechten. De laatste jaren gaf ik trainingen in Midden- en Oost-Europa over de toepassing van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens in de verschillende nationale stelsels. Vervolgens trok Van Dijk zich terug en na een tweede ronde gesprekken bij Buitenlandse Zaken en Justitie werd ik door het kabinet als nummer één op de lijst gezet.”

Op basis van haar cv en een sollicitatiegesprek droeg het *subcommittee* van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa haar in 1998 als voorkeurskandidaat aan de Assemblee voor, waarna zij voor een periode van zes jaar werd gekozen als rechter bij het Hof.

Het is vrijdagmiddag in het markante gebouw van het Hof. Het pand is van de hand van Richard Rogers, de architect die ook het Palais Beaubourg (‘Centre Pompidou’) in Parijs en het hoofdkantoor van Lloyd’s in Londen ontwierp. De bewakers hebben hun pre-weekendverzetje gehad als de metaaldetector blijft piepen. Met vier man proberen ze de oorzaak te vinden. In een lacherige sfeer worden steeds verdergaande verklaringen besproken. Uiteindelijk wordt gekozen voor de Franse oplossing: het apparaat wordt tot zwijgen gebracht en de bezoeker mag doorlopen. Het is tenslotte “presque le weekend.”

“Het gebouw heeft de vorm van een schip”, wijst Thomassen op weg naar haar kamer, “Het interieur is daarop aangepast met lange gangen, loopbruggen en ramen in de vorm van patrijspoorten.” Wat ook opvalt is de serene rust.

Het Hof ligt in de Europese wijk van Straatsburg, tegenover de gebouwen waar de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa en het Europese Parlement vergaderen. Het is wat verwarrend, maar het Hof is geen EU-instelling. Het is onderdeel van de Raad van Europa (niet te verwarren met de Raad van de Europese Unie of de Europese Raad, beide wél EU-organen) die in 1949 in het leven werd geroepen met het primaire doel om “de eenheid tussen de lidstaten te bevorderen, met name door het sluiten van onderlinge verdragen”, zoals de website van de Raad in algemene termen verraadt.

Het belangrijkste verdrag waarop de Raad zich baseert is het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM). Burgers in de aangesloten landen kunnen zich beroepen op de bepalingen uit het verdrag bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Vanuit iedere lidstaat is een rechter aan het Hof benoemd.

Tot het midden van de jaren negentig bestond de Raad uit drieëntwintig landen. Als gevolg van ‘de val van de Muur’ was in korte tijd bijna sprake van een verdubbeling van het aantal lidstaten. Tegenwoordig telt de Raad vijfenveertig landen. Naast alle landen van Europa zijn ook landen als Rusland, Turkije en de landen in de Kaukasus aangesloten.

Een tweede ingrijpende verandering had plaats in 1998. In dat jaar werd het toezichtmechanisme in Straatsburg zo veranderd dat de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, die tot dan toe als een soort eerste en tweede instantie in de rechtspraak over het Verdrag hadden gefungeerd, werden samengevoegd tot één instantie: het nieuwe Hof, waarvan de leden als fulltime rechter werkzaam zouden zijn. Hoewel deze samenvoeging beoogde de efficiency te vergroten en hoewel het Hof sinds 1998 meer uitspraken heeft gedaan dan het oude Hof in de veertig jaar daaraan voorafgaand, is in 2002 begonnen met een studie om de werkdruk van het Hof – toegenomen als gevolg van de toevloed van zaken uit de nieuwe lidstaten – beheersbaar te houden.

Thomassen: “We zijn er allemaal van overtuigd dat er iets moet gebeuren om er een oplossing voor te vinden. Van de zaken die hier aanhangig worden gemaakt, is zo’n 95 procent niet-ontvankelijk. Daarvan wordt 90 procent afgedaan via een summiere *committee*-procedure. Dat lijkt makkelijk, maar het is een geweldige opdracht om dat administratief af te handelen. Vorig jaar zijn er 38.000 zaken bij het Hof ingediend. En elke zaak moet serieus bekeken worden door een jurist en als de zaak wordt afgedaan in een *committee*, moet de klager een net briefje krijgen waarin staat dat het Hof om die en die redenen niets met de klacht kan doen. Dat neemt onevenredig veel tijd in beslag. Om een idee te geven: voor alle zaken die uit Nederland komen, zijn twee Nederlandse juristen beschikbaar. En diezelfde juristen moeten ook de klachten behandelen die wél ontvankelijk zijn.”

De sfeer onder de rechters en hun medewerkers is goed, benadrukt ze. “We vormen een hechte groep. De rechters zijn hier allemaal zo’n beetje in dezelfde periode benoemd en we hebben met elkaar het Hof in zijn nieuwe vorm opgebouwd. Ook buiten het werk trekken we veel met elkaar op.”

Ze vindt het “een geweldig stimulerende omgeving” om in te werken. “Je moet bedenken dat je hier de hele dag omgaat met rechters uit verschillende landen met verschillende juridische achtergronden. Er zijn niet zo veel plaatsen waar je voortdurend wordt geconfronteerd met juristen die vanuit een andere invalshoek kijken naar recht en onrecht. Dat levert bijzondere discussies op.”

Veel van de onderwerpen die bij het Hof aanhangig worden gemaakt hebben te maken met de omstandigheden waarin gedetineerden verkeren. Met name uit de nieuwe lidstaten komen daarover veel klachten. De cijfers zijn wat dat betreft schrijnend: 77 procent van alle klachten komt uit acht landen. De oude Sovjet-staten en Turkije spannen daarbij de kroon. “Maar aantallen zeggen niet alles”, verduidelijkt ze. “Veel van de klachten hebben betrekking op oude zaken en die moeten we afwijzen. En een grote hoeveelheid klachten wil ook niet per definitie zeggen dat het in dat land vreselijk slecht gesteld is met de mensenrechten. De meeste klachten hebben betrekking op de lengte van procedures en andere feilen van de rechterlijke organisatie. Vervelend, maar van een andere orde dan mishandeling of onwettige vrijheidsberoving.”

Ze werd op 8 september 1949 in Rotterdam geboren. Als één van de vier kinderen uit een katholiek ambtenarengezin. “Mijn vader was econoom en directeur op het ministerie van Verkeer & Waterstaat. Hij had neerlandicus willen worden en schreef gedichten. Dat is er niet van gekomen omdat de oorlog er tussenkwam. Hij heeft in Dresden vastgezeten en daar het

bombardement meegemaakt. Na de oorlog is hij getrouwd met mijn moeder en heeft hij een baan aangenomen bij de schade-enquêtecommissie. Ondertussen is hij in de avonduren economie gaan studeren. Hij was een onafhankelijke geest en erg karaktervol. Dat kon wel eens botsen met zijn kinderen. Hij was van de generatie van de wederopbouw en zijn kinderen werden volwassen in een periode waarin de waarden en normen van die tijd volledig ter discussie werden gesteld. We hebben ons veel tegen hem verzet, maar dat heeft op den duur de relatie met hem niet verstoord. Mijn moeder had de kweekschool (nu pedagogische academie – JdG) gedaan. Tijdens haar huwelijk met mijn vader heeft zij fulltime voor de kinderen gezorgd maar later is ze opnieuw in het onderwijs gegaan. Zij was (en is nog altijd) een opgewekte en creatieve moeder. De oorlog heeft op verschillende manieren een rol gespeeld in ons gezin. Mijn vader had uit zijn ervaringen de conclusie getrokken dat elk extreem politiek denken schadelijk is voor de mens. Dat vertaalde zich erin dat hij bang was dat wij aangetrokken zouden worden door de opkomende linkse beweging van de jaren zestig, iets wat natuurlijk prompt gebeurde. Mijn moeder had in de hongerwinter meegelopen met aardappeltochten vanuit Rotterdam naar het noorden om eten te halen voor de familie in Rotterdam, een gezin met twaalf kinderen. Dus er mocht geen snee brood worden weggegooid en we hadden geen honger maar trék.”

Was het een gezin waarin het voor de hand lag dat de kinderen gingen studeren?

“Voor mijn vader was het een uitgemaakte zaak dat zijn kinderen zouden gaan studeren. Dat gold ook voor zijn dochters. Hij vond dat ik voor mezelf moest kunnen zorgen. Als ik zou trouwen en mijn huwelijk zou stuklopen of mijn man zou overlijden, dan moest ik mijn eigen boterham kunnen verdienen. Een andere gedachte was dat ik op gelijk niveau met mijn eventuele man moest kunnen praten. Maar ik had geen idee wat ik wilde worden of wilde studeren. Ik heb wel eens geroepen dat ik lerares Frans wilde worden, maar dat was omdat van je werd verwacht dat je iets wilde worden. Mijn vader bedacht wel een paar studies voor me: Russisch (omdat Rusland in zijn ogen een belangrijke economische macht zou worden), economie (wat hij zelf had gestudeerd) of rechten. Dat vond hij net iets breder dan economie. Dus dat is het geworden. Op mijn zeventiende ging ik naar Leiden. Maar ik vond het een verschrikkelijke studie. Ik zag geen enkele link tussen oud-vaderlands recht en een baan die ik leuk vond. Na drie jaar ben ik gestopt. Later, toen ik in een Rechtswinkel werkte, heb ik de studie weer opgepakt en afgemaakt.”

U begon met studeren in 1967. Hebben de jaren zestig een belangrijke rol in uw leven gespeeld?

“Ja, ik denk het wel. Ik ging in die tijd veel nadenken over de plaats van het recht in de samenleving. Dat kwam opeens op en het heeft me nooit meer losgelaten. Ik ben het recht gaan zien als een instrument om vorm te geven aan een meer rechtvaardige samenleving. In 1974 ben ik als advocaat begonnen. In de sociale advocatuur. Dat was een interessante tijd maar ook een slopend bestaan. En uiteindelijk leek het me ook wel eens leuk om zelf te beslissen in de dossiers die ik onder handen had. Ik bedoel: je deed je best om een zaak te bepleiten, maar vervolgens was je overgeleverd aan het oordeel van een ander. Daarom ben ik op een gegeven moment aan de raio-opleiding begonnen. Ik vond het daar een te braaf gedoe en daarom ben ik er ook weer mee gestopt. Ik ben teruggegaan naar de advocatuur en heb in die periode veel zaken gedaan voor mishandelde vrouwen. Na een aantal jaren bleef het rechterschap toch trekken en zo ben ik in 1984 rechter geworden.”

Waar?

“Bij de Rechtbank Den Haag. Ik heb er in de strafkamer en de familiekamer gezeten, ben politierechter en kinderrechter geweest en heb in civiele kamers gezeten. Daarna ben ik drie

jaar gedetacheerd geweest bij de directie Wetgeving van het ministerie van Justitie, waar ik me vooral heb beziggehouden met familierecht en privacybescherming. Vervolgens ben ik teruggegaan naar de rechtbank en ben ik vice-president en daarna coördinerend rechter-commissaris geworden, een zogenoemde Van Traa-rechter. Daarvan waren er zes in Nederland. Ze waren bedoeld als versterking van het kabinet van de rechter-commissaris in verband met de georganiseerde criminaliteit en ze hielden zich met name bezig met de kwaliteitsaspecten. Vervolgens ben ik raadsheer en vice-president geworden in het Gerechtshof in Den Haag. Daarnaast was ik jarenlang actief in het trainen van rechters en functionarissen in Midden- en Oost-Europa in het implementeren van het Europese Verdrag voor de rechten van de mens in de nationale rechtspraktijk. Ik deed dat allemaal naast mijn gewone werk. Helaas is Europa vooral een onderwerp van ambtenaren en wetenschappers. Ten onrechte. Het recht is allang Europees en rechters beschikken over zeer relevante praktijkervaring als het gaat over de mogelijkheden en de beperkingen van de juridische Europese eenwording. Ik heb het met veel plezier gedaan maar vond het jammer dat dat in Nederland een beetje als persoonlijke hobbyisme werd gezien. En toen kwam opeens Straatsburg in beeld.”

En hebt u meteen ja gezegd.

“Zo’n stap is natuurlijk behoorlijk ingrijpend en je weet vooraf nooit wat je te wachten staat. Maar het was een dermate eervolle en inhoudelijk aantrekkelijke benoeming dat je daar niet over twijfelt. Daarbij kwam dat mijn privé-leven geen obstakel vormde om te verhuizen. Mijn zoon was inmiddels zesentwintig en woonde in Zweden. Vervolgens kom je hier in een organisatie die helemaal moet worden opgebouwd. In het oude Hof zaten nationale rechters op parttime-basis drie weken in Straatsburg en dan gingen ze terug naar hun eigen land. En voor mezelf was het wennen om alles in de Franse of Engelse taal te moeten doen. Veel collega’s beheersen vooral een van de twee talen actief. Maar ook al is er tijdens de beraadslagingen simultaanvertaling, er zijn onderdelen van het werk waar één werktaal wordt gekozen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de *drafting committees*, waar een kleine groep rechters samen met de *case lawyer* de tekst van belangrijke *judgments* voorbereidt en als je niet goed je Frans spreekt, word je niet in een Frans redactie-*committee* gezet. Ik wilde mijn invloed en dus die van de Nederlandse rechtscultuur niet beperken tot de Engelstalige denkwereld en heb er dus heel bewust voor gekozen om in beide talen actief te zijn. Ik was al vrij snel rapporteur in een Franse zaak in de zogenoemde *Grand Chamber*. Dat is het college waarin de belangrijkste zaken aan de orde komen en waarin zeventien rechters zich uitspreken. Ik ben náchten met Franse woordenboeken in de weer geweest om geen blunders te maken. Het vermoeiende was in het begin dat je de hele dag in een vreemde taal moest denken, praten en schrijven: op het werk en ’s avonds in de sociale sfeer. In het begin was ik gebróken. Ik viel uitgeput in bed. Nu dróóm ik in het Frans.”

U doet uitspraak over zaken die in Nederland spelen. Heeft iemand die ‘in het Frans droomt’ nog voldoende voeling met wat er in het moederland leeft?

“Hoewel ik nationale rechter ben in alle Nederlandse zaken, en vaak ook rapporteur, is het aantal zaken tegen andere landen waar ik in meebeslis, veel groter. Alleen al in de zaken tegen de landen waarvan de nationale rechter in mijn sectie zit, zoals bijvoorbeeld Frankrijk, Tsjechië, Oekraïne, IJsland, Hongarije, Georgië en Roemenië. Ik denk dat het in elk geval goed is om uit de juridische praktijk van je land te komen. Er werken hier ook oud-hoogleraren en een enkele vroegere ambassadeur en die hebben het moeilijker. Wat de Nederlandse zaken betreft heb je te maken met zaken die op nationaal niveau bijzonder goed zijn voorbereid. In het dossier zitten de vonnissen en arresten van de nationale rechters en in de commentaren van regering en klager wordt de betreffende wet goed uitgelegd en is recente

jurisprudentie bijgevoegd. Voor het overige moet je natuurlijk je vakliteratuur goed bijhouden en Nederlandse kranten lezen. Verder heb ik in de laatste zes jaar massa's Nederlandse rechters en ambtenaren in Straatsburg en in Nederland ontmoet. Ik heb veel inleidingen gehouden en deelgenomen aan discussies over hoe het Hof werkt, over de lijnen in de jurisprudentie, en over specifieke onderwerpen zoals vreemdelingenzaken, familierecht of georganiseerde criminaliteit en mensenrechten.”

Maar moet u niet af en toe tussen 'gewone Nederlanders' zitten?

“Ik zit hier nu zes jaar en dan kan het gevaar gaan bestaan dat je sommige dingen niet goed meer aanvoelt. Maar je zit niet aan het andere eind van de wereld. Ik ga vaak naar Nederland om familie en vrienden op te zoeken en krijg hier ook veel bezoek uit Nederland. Je rijdt in zes uur naar Den Haag en ik heb veel e-mailcorrespondentie. Aan de andere kant kan het geen kwaad om wat afstand te hebben. Het is namelijk ook niet goed om al te zeer vast te zitten aan het rechtssysteem van je eigen land. Het mooie van het Hof is dat je van andere rechters hoort dat het systeem in je vaderland niet vanzelfsprekend is, en daar moet je met betrokkenheid maar ook met wat relativiseringsvermogen over kunnen nadenken.”

Nu kunnen veel mensen zich waarschijnlijk wel iets voorstellen bij schending van de mensenrechten in landen als Turkije en Rusland, maar wat moeten we eronder verstaan als we het over Nederland hebben?

“In zijn algemeenheid kun je zeggen dat er verschil is tussen de oude en nieuwe lidstaten. In de oude lidstaten is sprake van verfijning van het systeem, terwijl in de nieuwe lidstaten de echt grote mensenrechtzaken als verdwijningen, martelingen en onmenselijke gevangenisomstandigheden aan de orde zijn. Pogroms tegen Roma-zigeuners in Roemenië en Bulgarije bijvoorbeeld. Daarnaast is het functioneren van het rechterlijk systeem en de *rule of law* in de nieuwe lidstaten een probleem. Dat neemt niet weg dat het ook in Nederlandse zaken om belangrijke mensenrechtelijke problemen kan gaan, zoals de uitzetting van vreemdelingen en het niet toelaten van kinderen van in Nederland gevestigde immigranten. Het Hof bemoeit zich niet met het immigratiebeleid van een land, maar wel als in een concrete zaak een fundamenteel recht van een individu – dat beschermd wordt door het Verdrag – wordt geraakt. Zo was er een Turks echtpaar dat in Nederland woonde en een kind op driejarige leeftijd bij een tante in Turkije had achtergelaten. Twee andere kinderen werden in Nederland geboren. Toen de ouders toestemming vroegen voor de overkomst van het inmiddels negen jaar oude kind uit Turkije, werd dat geweigerd omdat de familieband met het kind verbroken werd geacht. Het Hof was het daar niet mee eens en vond dat respect voor *family life* met zich brengt dat het kind naar Nederland moest kunnen komen. In die zin is er ook uitspraak gedaan.”

“Andere onderwerpen in Nederlandse zaken zijn discriminatie, lange duur van administratieve procedures en klachten over het ontbreken van *fair trial*, een eerlijk proces. Bijvoorbeeld omdat een getuige niet is gehoord. Maar ook Nederland is een keer veroordeeld wegens onmenselijke behandeling. Dat betrof gedetineerden in de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught die op basis van routine een onderzoek aan hun lichaam in de ruimste zin van het woord moesten ondergaan, ook als zij geen contact hadden gehad met ‘buiten’ en er geen aanwijsbare veiligheidsredenen voor bestond. Alles bij elkaar is overigens niet meer één procent van de zaken die het Hof behandelt afkomstig uit Nederland.”

Uit onderzoek blijkt dat de Nederlandse samenleving harder wordt. Er zijn pleidooien voor zwaardere straffen en 'we' vinden het geen probleem meer als gedetineerden een cel moeten delen. Heeft die verschuiving consequenties voor u, in de zin dat de mensenrechten gevaar gaan lopen?

“De mensenrechten zijn minimumrechten die aan ieder individu toekomen, ongeacht de omstandigheden. Marteling en onmenselijke behandeling zijn nooit acceptabel. Ook niet als het budget onder druk staat of de criminaliteit groter wordt. Die moeten met alle kracht juist dán verdedigd worden. Andere rechten zijn minder absoluut en daar kan botsing van verschillende fundamentele rechten een rol spelen. Je moet dan afwegen wat in concreto het zwaarst weegt. Zo wordt wel eens vergeten dat mensenrechten ook betrekking hebben op slachtoffers. Een primair mensenrecht is bescherming tegen ernstige criminaliteit, af te leiden uit het recht op respect voor het leven. Mensenrechten gelden dus niet alleen voor verdachten en daders, maar ook voor slachtoffers. Dat betekent dat een staat een systeem moet hebben dat aantasting van de mensenrechten van slachtoffers bestraft. Een land moet daaraan zelf vormgeven, met inachtneming van de minimale normen die in het verdrag zijn vastgelegd. De bestrijding van ernstige criminaliteit kan het nodig maken dat mensen door de politie worden afgeluisterd. Dat is een inbreuk op hun privacy maar kan toch gewenst zijn om het recht op privacy van anderen en het recht op leven te beschermen. Klachten over hoge straffen en twee-op-een-cel moeten op de eerste plaats in Nederland worden aangekaart en opgelost. Uiteindelijk zal een klacht over onmenselijke behandeling in een individuele zaak door de hoogste Nederlandse rechter worden beoordeeld, in dit geval de Hoge Raad. Vervolgens kan iemand, met het arrest van de Hoge Raad in de hand, het vraagstuk voorleggen aan het Hof in Straatsburg. Het Hof zal dan alleen een oordeel geven over de hoogte van de straf of over de vraag of twee gedetineerden op een cel mogen worden geplaatst, als een straf in een concreet geval neer zou komen op onmenselijke behandeling, niet gebaseerd zou zijn op de wet of het recht op privacy disproportioneel zou beperken. Gevallen waarin het Hof wel eens heeft gezegd dat een opgelegde gevangenisstraf te hoog was, betroffen publicaties waarvoor de auteurs veroordeeld waren voor opruiing. Niet vanwege de straf op zich, maar omdat de strenge bestraffing een aantasting van de vrijheid van meningsuiting vormde. Het Hof heeft ook wel eens kritiek geuit op een l ge straf die was opgelegd in een zaak waarbij iemand onder medeverantwoordelijkheid van de overheid was gedood. Het Hof vond dat dat niet getuigde van respect voor het leven.”

Ik kan me voorstellen dat een uitspraak van het Hof in de oudere lidstaten wordt nageleefd. Zo netjes zijn we wel. Maar hoe zit het als u een uitspraak doet over de gevangenisomstandigheden ergens midden in Rusland?

“Dat is een probleem, waarvan we de omvang nog niet kunnen overzien. Het is inderdaad zo dat de omstandigheden in de EBI in Vught veranderen als het Hof een klacht daarover toewijst, maar in een land als Rusland gelden de onmenselijke omstandigheden die door het Hof in een gevangenis zijn vastgesteld waarschijnlijk in bijna alle gevangenissen. En Rusland heeft geen geld om die gevangenissen te verbeteren. Dus als je een klacht daarover toewijst, is de uitvoering ervan een probleem.”

“Veel van de nieuwe lidstaten hebben op papier prachtige wetten. Daar is echt wel aandacht aan besteed. Maar wat ontbreekt is een *rule of law*-cultuur binnen de staatsinstellingen. We hebben veel zaken tegen bijvoorbeeld Roemenië en Oekraïne over de toepassing van wetgeving die erop gericht is dat mensen na de verdwijning van het communisme hun oude bezittingen terugkrijgen. De rechter wijst iemand zijn oude bezit toe, maar de eigenaar moet de deurwaarder inschakelen waarna het jaren kan duren, door gebrek aan medewerking van de overheid, om de uitspraak ge executeerd te krijgen.”

Wat is een uitspraak van het Hof dan waard?

“Als het goed is bewaakt het Comité van ministers van de raad de naleving van de uitspraken. Totnogtoe heeft dat in de overgrote meerderheid van zaken goed gewerkt. Maar we moeten zien of dat zo blijft. We zitten pas aan het begin van dat traject. Tot nu toe werden de meeste

klachten tegen de Russische staat afgewezen om technische redenen. Er zullen dus daadwerkelijk uitspraken moeten komen voordat we kunnen vaststellen hoe efficiënt het toezichtmechanisme is. Het is belangrijk dat Europa de nieuwe toetreders intensief steunt op weg naar verbetering van de mensenrechten. De Raad van Europa heeft weliswaar geen geld, maar de Europese Unie wél. Het is eigenlijk een beetje makkelijk om landen alleen maar te veroordelen en verder niets bij te dragen aan de oplossing van de problemen. Turkije maakt al langer deel uit van de Raad van Europa en daar hebben we gezien dat het helpt om door middel van ontwikkelingsprogramma's rechters, ambtenaren, advocaten en politiemensen bij te scholen. In feite bouw je zo mee aan een stukje *civil society*, aan een juridische cultuur. Je ziet aan Turkije dat de jurisprudentie van het Hof uiteindelijk heeft bijgedragen aan belangrijke veranderingen. De regels over voorlopige hechtenis zijn veranderd, de vrijheid van meningsuiting is beter gewaarborgd, de samenstelling van de *State Security Courts* is gewijzigd en de doodstraf is afgeschaft.”

Levert het Hof in zijn bestaande vorm voldoende bijdrage aan verbetering van de mensenrechten?

“Voorop staat het beginsel dat de verbetering van de mensenrechten moet plaatsvinden in het nationale systeem. De lidstaten hebben de verantwoordelijkheid om daar goed op te letten. Dat geldt ook voor Nederland. In de zaak Venema is Nederland onlangs veroordeeld omdat een baby bij zijn ouders was weggehaald en in een pleeggezin was geplaatst zonder enig overleg met de ouders. Iedereen die zich in Nederland met de zaak had bemoeid – rechter, ombudsman en zelfs de Tweede Kamer – vond dat er fouten waren gemaakt. De Hoge Raad wees het cassatieverzoek af wegens gebrek aan belang omdat het kind inmiddels weer terug bij de ouders was. Niemand heeft duidelijk vastgesteld dat de fundamentele rechten van de ouders waren geschonden. Als dat wel was gebeurd, was de uitspraak in Straatsburg niet nodig geweest. Ik ben ervan overtuigd dat dit een fantastisch systeem is. We geven de individuele burger een middel om controle te hebben over de meest fundamentele rechten die we hebben. In de huidige discussie over hervorming van het Hof hoor je wel dat sommigen vinden dat we naar een ander systeem toe moeten. Een systeem waarin je niet meer alle zaken behandelt die zich aandienen en die ontvankelijk zijn, maar waarin je selecteert. Je kiest als het ware een zaak waarin in één keer een principe-uitspraak kan worden gedaan. Ik sta op het standpunt dat zoiets misschien in de oude lidstaten zou werken, maar in de nieuwe veel minder. Een Russische advocaat zei onlangs: ‘schaf alstublieft dat individuele klachtrecht niet af, want daarmee hebben we voor de Russische burger nu eindelijk een draadje naar de naleving van fundamentele mensenrechten. Want al zijn onze wetten nog zo mooi, jullie weten niet wat er in individuele gevallen gebeurt.’ Voor die landen is het goed dat het systeem blijft bestaan zoals het is.”

Door de toetreding van nieuwe lidstaten uit het oosten wordt het Hof geconfronteerd met landen en landjes die het soms niet zo nauw nemen met de naleving van mensenrechten. Maar nog een graadje erger zijn de deelrepublieken die zich hebben afgescheiden van de nieuwe lidstaten. U belandt daar wel erg in de couveuses van de beschaafde wereld.

“We kennen de zogenoemde zwarte gaten, zoals Transnistrië en Adzjarië. Transnistrië is een deel van Moldavië dat zich tot autonome deelrepubliek heeft uitgeroepen, maar door niemand wordt erkend. Adzjarië is een niet-erkende deelrepubliek van Georgië. Dat zijn nieuwe problemen die ons bezighouden. In Transnistrië bestaan illegale rechtbanken en worden mensen illegaal van hun vrijheid beroofd. Wie is daarvoor verantwoordelijk? Moldavië, op wiens grondgebied Transnistrië zich bevindt? Of Rusland, dat veel feitelijke invloed in dat gebied heeft? Beide landen zijn lid van de Raad van Europa en beide zijn verplicht de mensenrechten in hun land te verzekeren. Als Moldavië verantwoordelijk is, verwachten we

dan dat Moldavië de deelrepubliek binnenvalt en orde op zaken stelt? In Adzjarië heeft een man drie jaar gevangen gezeten hoewel hij was vrijgesproken door het hoogste rechtscollege van Georgië. Georgië is in onze ogen verantwoordelijk voor het naleven van de mensenrechten, maar de zwarte gaten geven aan dat het niet altijd zo simpel ligt.”

Hoe lost u zoiets dan op?

“Het is aan het Comité van Ministers, dus aan de politiek, om daarvoor oplossingen te bedenken. Wellicht kunnen instituties als de commissaris voor de rechten van de mens een bemiddelende rol spelen. Voordat het Hof Georgië had veroordeeld is natuurlijk stilgestaan bij de vraag hoe Georgië de uitspraak tegen het opstandige Adzjarië zou moeten uitvoeren. Nadat we in de uitspraak hadden bepaald dat die man moest worden vrijgelaten, was dat de volgende dag gebeurd. Dat viel dus mee. Een mooi resultaat, maar tegelijkertijd moet je je natuurlijk zorgen maken over het feit dat dit niet meteen is gebeurd na de uitspraak van de Hoge Raad in Georgië. Het laat zien dat de *rule of law* er nog niet werkelijk leeft.”

Dat moet een aparte gewaarwording zijn voor een Nederlandse rechter. Die zal er toch aan gewend zijn dat zijn uitspraken tot uitvoering komen. Wat voor soort rechter moet je zijn om deze standplaats leuk te vinden?

“Je moet geïnteresseerd zijn in het zoeken naar de balans tussen het algemeen belang zoals vastgesteld na democratische besluitvorming, en fundamentele rechten van de individuele mens. Het gaat hier steeds over de vraag waar een minderheid of een individu ten onrechte in de knel komt door een meerderheidsbeslissing. En je moet het leuk vinden om steeds na te denken over de vraag wat de werkelijkheid is achter een systeem. In de gewone rechtspraak ben je bezig het recht toe te passen. Hier ben je meer bezig met iets creëren. We leggen daarbij verantwoording af en leggen uit waarom een zaak net iets anders ligt dan in een zaak die eerder door het Hof is beslist.”

Aarzelend: “Nu ben ik misschien heel vaag.”

Beetje wel.

“Het gaat om het bewaken van het recht van het individu om een beetje zijn leven te leiden zonder tussen de raderen van het systeem te komen. Die balans zoeken terwijl die voortdurend in beweging is en verschuift, dat vind ik echt fantastisch. En het feit dat je aan de hand van een individueel geval het feilen van een systeem zichtbaar kunt maken en dus de motor kunt zijn tot verbeteringen. Dat soort dingen moet je aanspreken. En, heel belangrijk: het gaat hier altijd over essentiële zaken. Zonder iets neerbuigends te willen zeggen over andere rechters, maar je praat hier niet over de hoogte van een schutting of een omgangsregeling met de hond. Vragen of iemand illegaal van zijn vrijheid wordt beroofd of wordt mishandeld, zijn van een andere orde. Hier maak je mee dat een vertegenwoordiger van de Russische regering je komt vertellen dat je ‘wat zult meemaken’ als je niet binnen vierentwintig uur een maatregel terugdraait waarmee de uitzetting van een groep Tjetsjenen is veroordeeld. We beslissen hier over zaken die het juridische overstijgen. Aan de andere kant zijn er juist op juridisch gebied ook heel mooie dingen. Het Hof hanteert het systeem van de *dissenting opinion*. Dat betekent dat een rechter die een minderheidsstandpunt inneemt dat schriftelijk moet beargumenteren en dat stuk wordt aan het vonnis gehecht. Dat kennen we in Nederland niet, maar ik vind het een mooi systeem. Het draagt bij aan de transparantie, want je kunt volgen hoe een uitspraak tot stand is gekomen.”

Maar een rechter moet er wel tegen kunnen dat hij of zij vooral dossiers zal zien en weinig mensen.

“Ik heb voortdurend contact met juristen en collega’s uit al die verschillende landen. Maar ik zie inderdaad weinig mensen over wie de zaken gaan. In beginsel wordt alles schriftelijk afgehandeld. Dat komt door het feit dat we subsidiair zijn. De naleving van mensenrechten wordt in eerste instantie getoetst door het nationale rechtssysteem. Het Hof krijgt pas een zaak voorgelegd als die tot in het hoogste nationale rechterlijke college is behandeld. Het is dus een absolute uitzondering dat we getuigen horen of een *hearing* houden. Met de toetreding van de nieuwe lidstaten stuiten we nu wel op de vraag of de nationale rechters in die landen hun werk goed hebben gedaan. Door het ontbreken van een juridische cultuur moet je misschien in een aantal gevallen vraagtekens zetten bij de kwaliteit van de beslissingen.”

“Dat je niet veel ‘gewone mensen’ ziet, betekent overigens niet dat je nooit reacties krijgt op je werk. In een Turkse zaak had ik het opgenomen voor de familie van een verdwenen man. De vertaalster van mijn *dissenting opinion* bleek de echtgenote van een Afrikaanse man die jaren geleden was verdwenen. Zij kwam me bedanken met een boek dat ze had geschreven over haar vergeefse speurtocht en het gebrek aan medewerking van de machthebbers. Ze had er een opdracht aan mij in gezet. Dat is natuurlijk een heel bijzonder moment.”

In november 2004 is uw termijn beëindigd. U had zich beschikbaar kunnen stellen voor een tweede termijn. Dat hebt u niet gedaan.

“In zes jaar raak je de voeling met het vaderland niet kwijt, maar in een periode van twaalf jaar gaat dat wél gebeuren, denk ik, zowel privé als professioneel. Ik heb de kans gekregen om naar de Hoge Raad te gaan. Dus ik heb ervoor gekozen om terug te keren naar Nederland.”

Dat lijkt een logische vervolgstap. Komt er iets anders in aanmerking dat de Hoge Raad?

“Ik ben vertrokken als vice-president van het Gerechtshof Den Haag en daar had ik terug kunnen komen. Maar dat had ik niet graag gedaan. Ik heb in Straatsburg toch veel internationale ervaring op het gebied van mensenrechten opgedaan. Het is zonde om daar verder niets mee te doen. In die zin is een stap naar de Hoge Raad logischer. Overigens had ik niet uitgesloten om op een heel andere plek werkzaam te zijn. Maar het was dit interessante aanbod dat op mijn pad kwam.”

Het uitzicht op het Lange Voorhout is mooi, maar het háált het niet bij het Zwarte Woud.

“Ik zal zeker dingen missen: collega’s die vrienden zijn geworden, het internationale karakter van het werk, het cultuuraanbod, het eten en de Franse samenleving die vriendelijk is en respectvol. Ik zal, denk ik, ook het debat missen, niet alleen in het Hof maar ook in Frankrijk. Wat bij ons na de jaren zestig een beetje is doodgebloed, leeft hier nog altijd. Grote delen van de Franse bevolking doen mee in debatten over politieke thema’s als veiligheid en integratie. In Nederland is de afstand tussen politiek en burgers erg groot geworden, valt me op als ik een vergelijking maak met Frankrijk. Maar op een of andere manier zal ik wat ik hier heb gevonden wel weer mee terugnemen naar Nederland.”